Αριστοφάνη: *Θεσμοφοριάζουσες*
Θεατρική Διαδρομή

Οι φετινές *Θεσμοφοριάζουσες* που σκηνοθέτησε ο Κώστας Τσιάνος αποτελούν ένα εκ των χαρακτηριστικών παραδειγμάτων προς αποφυγήν όσον αφορά στην ακύρωση σημαντικών πρωταγωνιστών στο βαθμό που αυτοί καλούνται να υπηρετήσουν παραστάσεις οι οποίες έχουν συλληφθεί –ανεξαρτήτως των υλικών όρων της παραγωγής- με όρους ουσιαστικής καλλιτεχνικής προχειρότητας.

Συγχρόνως, αποτελεί ενδεικτική περίπτωση ως προς τα ολέθρια αποτελέσματα της σκηνοθετικής αλαζονείας που ολοένα και συχνότερα τα τελευταία χρόνια μπαίνει στα χωράφια της μεταφραστικής περιπέτειας χωρίς επαρκή εφόδια για το άθλημα.

Οι αριστοφανικές μεταφράσεις θέτουν καίρια ζητήματα λογοτεχνικά, θεατρικά, γλωσσικά, υφολογικά, τα οποία σε κάθε περίπτωση εμπλέκονται με την προσληπτικότητα του σύγχρονου κοινού. Ούτως ή άλλως, η μεταφραστική βάσανος συνιστά αναγκαίο όρο επικοινωνίας με τα κείμενα της αρχαιοελληνικής γραμματείας, πολλώ δε μάλλον με τα θεατρικά και δη με την κωμωδία η οποία για να λειτουργήσει θεατρικά έχει απόλυτη ανάγκη αμεσότητας. Το πρόβλημα είναι με ποιους όρους επιχειρείται να διασφαλιστεί αυτή, κατά πόσον τελικά εκμεταλλεύεται τα ερείσματα που παρέχει η αριστοφανική κωμωδία, σε ποιο βάθος τα αξιοποιεί ή κατά πόσον χρησιμοποιεί το είδος ως πρόσχημα αγνοώντας τα κύρια χαρακτηριστικά του. Ο κ. Τσιάνος ως μεταφραστής του Αριστοφάνη δεν απέτυχε απλώς· πρόδωσε το έργο. Φοβούμαι ότι -ελαφρά τη καρδία- ανέλαβε να μεταφράσει χωρίς καν να έχει υποψιαστεί το ολισθηρό έδαφος, σίγουρα δε χωρίς να μελετήσει λύσεις, επιτυχίες και αποτυχίες μιας γενναίας πλέον μεταφραστικής παράδοσης των αριστοφανικών έργων. Ανέλαβε μάλιστα να εφαρμόσει, όχι βεβαίως μια μεταφραστική πρόταση, αλλά μια ανυποψίαστη μεταφορά στα καθ' ημάς σε ένα αριστοφανικό έργο, το οποίο βασίζει τη θεατρική του αποτελεσματικότητα στη λειτουργία της παρατραγωδίας, θέτοντας τόσο στο μεταφραστή, όσο και στο σκηνοθέτη, πρόσθετα προβλήματα. Εκκινώντας από τέτοια αβάσταχτη ελαφρότητα, βάσισε ως σκηνοθέτης την παράστασή του και παρέδωσε στους ηθοποιούς του ένα ακραία λαϊκίστικο ανυποψίαστο κείμενο, που μετέφερε τον παρενδυτισμό, που αποτελεί τη ραχοκοκκαλιά του αριστοφανικού έργου, σε μια τραβεστί μεταμφίεση του ύφους και της ποιητικής γλώσσας του σε στιχάκια ημερολογίου, μια κυριολεκτικώς "βάρβαρον ρίμα", αβασάνιστη και ανυποψίαστη. Η αναφορά αυτού του κειμένου στη γλώσσα του Μποστ αποτελούσε άλλη μία προχειρότητα, καθώς εκκινώντας από τα μέρη της παρατραγωδίας απλώθηκε ισοπεδωτικά σε όλο το έργο· χώρια, που η μίμηση της μπόστειας γλώσσας ήταν καταφανώς επιφανειακή, ενώ η σχέση της με τον Αριστοφάνη προτάθηκε εντελώς απροβλημάτιστα· κρίμα για ένα σκηνοθέτη ο οποίος προ μερικών ετών είχε ανεβάσει μια ενδιαφέρουσα *Μαρία Πενταγιώτισσα*.

Από εκεί και μετά, δεν ήταν πιθανόν πολύ δύσκολο να αυτοπαρασυρθεί σε μια πανηγυρτζίδικη παράσταση που εκραύγαζε το δήθεν κέφι της κατρακυλώντας ανεμπόδιστη σε θορυβώδη κακογουστιά. Η κωμωδία των παρενδυτισμών οι οποίοι απλώνονται σε πολύ μεγαλύτερο βάθος από το πρώτο επίπεδο του γυναικείου ντυμένου Μνησίλοχου, αντί να σχολιάσει ως όφειλε τον "τραβεστιμό" του σύγχρονου κόσμου μας μετετράπη η ίδια σε τραβεστί.

Στις "Θεσμοφοριάζουσες" όλοι και όλα μεταμφιέζονται, αλλάζουν φύλα, ρόλους, όψεις, ονόματα. Το έργο ανοίγει με το σοφιστικό μάθημα του Ευριπίδη στο δυστυχή Μνησίλοχο· εδώ είναι οι έννοιες και η γλώσσα που μεταμφιέζονται· σκηνή-οδηγός για τον νουν της κωμωδίας, η οποία αν είχε προσεχθεί, ίσως να προφύλασσε την παράσταση από μοιραία λάθη.

Ο δρόμος που πήρε ο κ. Τσιάνος, ως μεταφραστής και ως σκηνοθέτης, είχε όπως είναι φυσικό όχι ευχάριστα επακόλουθα. Ο Γιάννης Βούρος, ηθοποιός με κωμική φλέβα, καλή ατάκα και χάρισμα επικοινωνίας, ως Ευριπίδης αμηχανούσε και εν τέλει απλώς εξαφανίστηκε. Εντυπωσιακό, αλλά πολύ φυσικό, αν σκεφθεί κανείς ότι ο ρόλος φέρει το βάρος μιας ολόκληρης σχολής σκέψης την οποία ο Αριστοφάνης για να την διακωμωδήσει, την ανατέμνει πολύ σοβαρά. Ο Ευριπίδης είναι ο καπιτάνο της νέας σοφιστικής σκέψης, δεν σώζεται με καμώματα και μπαλαφαριές στα οποία εγκατελείφθη η παράσταση· ο ίδιος προσπάθησε να συγκρατηθεί και απλώς ακυρώθηκε. Ο Γιάννης Σαμσιάρης, εξόχως ταλαντούχος για ειδικούς ρόλους που βασίζονται στην παρένδυση, αφέθηκε ακαθοδήγητος και έφερε στον Αριστοφάνη ύφος αλλοτρίων θεατρικών ειδών τα οποία γνωρίζει καλύτερα. Ο Κώστας Φλωκατούλας διεκπεραίωσε τον Κλεισθένη, ο Γιώργος Γαλίτης αγωνιζόταν να υπάρξει αυτοσχεδιαστικά σ' ένα ρόλο-κατασκευή, τον οποίο ο Αριστοφάνης δεν είχε γράψει γιατί απλούστατα δεν τον χρειαζόταν και ο πρωταγωνιστής γυναικείος χορός αγχωνόταν πάρα πολύ να πείσει ότι έχει αστείρευτο "αριστοφανικό κέφι", απενεργοποιώντας κάθε κωμική αποτελεσματικότητα.
Ό,τι απέμεινε ήταν ο αυτοσχεδιαστικός οίστρος ενός μεγάλου ηθοποιού. Ως φαίνεται, ο Πέτρος Φιλιππίδης δεν μπορεί να εξαφανιστεί, ό,τι κι αν του κάνει ο σκηνοθέτης, όσο κι αν τον προδίδει η παράσταση. Όποτε γέμιζε τις σιωπές κεντώντας μικρά βωβά σχόλια, ήταν για μια ακόμη φορά αξιοθαύμαστος, όποτε υποχρεωνόταν να μιλήσει το κείμενο και να υπάρχει ως μέρος της παράστασης, φυσιολογικά αφομοιωνόταν από το επιβληθέν αισθητικό ήθος.
Κατά τα άλλα, τυπικό και αδιάφορο το σκηνικό του Αντώνη Χαλκιά, τα κοστούμια του Γιάννη Μετζικώφ ανάμεσα στις συμπληγάδες του προσωπικού ύφους του και της επιβολής του κραυγαλέου δήθεν "αριστοφανισμού" της παράστασης, η μουσική του Μιχάλη Χριστοδουλίδη ένα αδιάφορο συνονθύλευμα, ενώ οι χορογραφίες του Φωκά Ευαγγελινού αποτύπωναν επιτυχέστατα την κακοβαλμένη λαϊκάντζα μιας αριστοφανίζουσας βαβούρας, αδιαφορώντας για τον Αριστοφάνη.
Ο κ. Τσιάνος έχει ανεβάσει και στο παρελθόν *Θεσμοφοριάζουσες* με τον Θεατρικό Οργανισμό Κύπρου και το Σωτήρη Μουστάκα στο ρόλο του Μνησίλοχου. Εκείνη η παράσταση ήταν επαρκώς επικοινωνιακή, χωρίς ίχνος από την προχειρότητα της τωρινής. Αν ήταν να επανέλθει στο ίδιο έργο, όφειλε όχι βέβαια μια επιτυχία –αυτή δεν διασφαλίζεται- αλλά τουλάχιστον έναν ορατό προβληματισμό, κάποιους λόγους που θα δικαίωναν καλλιτεχνικά την επαναδιατύπωση. Αλλιώς ας παρέμενε στην πρώτη του προσέγγιση· δεν ήταν απαραίτητο να ολισθήσει στο ξεπέταγμα προϊόντων της αριστοφανικής θερινής βιομηχανίας.